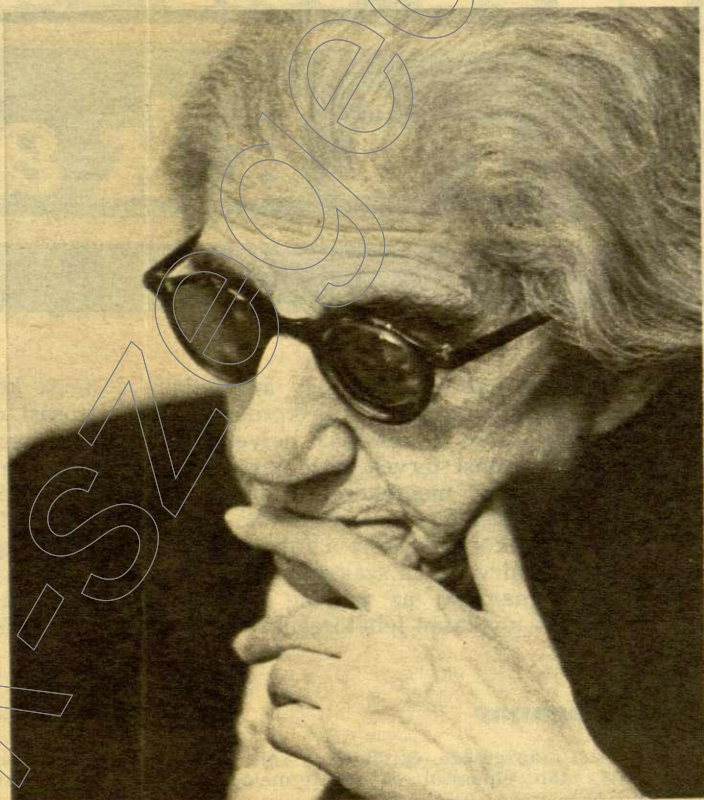

GÁRDOS MARISKA

Ady Endre a forradalom első női apostolának nevezte 1904-ben. Gárdos Mariska tizenkilenc éves volt akkor, s máris komoly forradalmi múlttal és tapasztalattal rendelkezett. Tizenegy éves volt, amikor édesapja kézenfogva elvezette egy titkos munkásgyűlésre, s tizenöt, amikor első cikke megjelent a Népszavában. Tizennyolc évesen állt az első női sztrájk élére: az úpesti Jutagvár asszonyait vezette harcba a magasabb bérért, embersége-sebb bánásmódot. Az idén lesz ennek hetven éve. Leírni is keserves, hogy már nem érthette meg az évfordulót.

Pedig gondolt rá, emlegette; két-három hete csak, hogy baráti körben beszélt róla: — Hetven év küzdelem a nők jogaiért... Gondoltátok-e valaha, hogy ilyen nagy utat teszünk meg?! Tudatában van-e a mai, fiatal nőnemzedék, a fejlődésnek milyen magaslátára jutott el?! — A vívmányokról beszélt, a hároméves gyermekgondozási szabadságról, őszinte elragadtatással az új nyugdíjrendeletéről: — Ha én akkor olyasmit merészelttem volna mondani, azoknak a szerencsétlen, meghajszolt, éhező jutagvári asszonypáriáknak, hogy eljön majd az idő, amikor egy textilgyári munkásnő negyvennyolc évesen nyugalomba vonulhat, álmódónak tartottak volna. — Fiatalabb barátnői elnémulva hallgatták. Egyikük később így említette utolsó beszélgetését Gárdos Mariskával: — Valami szegényke-zésféle fogott el. Arra gondoltam, ő, az ő világtalan szemével többet lát és tisztábban mai életünkben, mint mi, látó szemünkkel... Lelke még mindig fogékony minden újra. Milyen sokszor megtorpanunk, panaszkodunk fáradtságról, fásultságról, holott egészségesek, erősek, fiatalok vagyunk. S ez az asszony, aki több mint hetven évet küzdött, ügyünkért elszenvedett internálást, börtönt és száműzetést, testi ereje megroppant, s utolsó évtizedeit örök sötétségre ítélve pergette, se nem fáradt, se nem fásult. Tanúk rá a nevével viselő szocialista asszonybrigádok, munkásnők és tisztviselőnők brigádjai, melyeket utolsó leheletéig nevelt, tanított.

Akik utolsó óráinak tanúi lehetnek, mondják, hogy mit sem törődve meg-megújuló gyöngeségi rohamaival, kérte, vezessék karszékekhez, helyezték a keze ügyébe diktafonját, jegyzeteit. Tanítványai sosem fogytak el, több mint hetven éve. Otthona mindig nyitva állt mindenki előtt, aki úgy érezte, kérdezni-vagy tanulnivalója van tőle. E sorok írója úgy tervezte, a közeli napokban meglátogatja, interjút kér tőle. Mi a véleménye Gárdos Mariskának a mai fiatalokról? Milyen célokat tűzne ki a húsz- meg harmincévesek

GÁRDOS MARIKA FELY.

elé? Miben lát fejlődést, miben lemaradást? A kérdéseket többé már nem tehetjük fel. Az interjú elkészült, jövőtétlenül.

Most, hogy interjú helyett az újságíró fájdalmas kötelessége az utolsó istenhozzád megfogalmazása; előkerültek a könyvespolcokról Gárdos Mariska önéletrajzi kötetei, a „Kukoricán terdelpelve” s a „Szállj, gondolat”. Több ez az írás, mint önéletrajz. S több talán még egy korszak hű ábrázolásánál is. A ma kérdéseire is megtalálhatók a válaszok ennek az asszonynak életregnyében... aki nem tétlen és tehetetlen szemlélője, hanem tevékeny formálója volt történelmünk több mint hetven évének.

Szerepe a munkások forradalmi mozgalmában közismert. Neve — fogalom. Tisztségeinek és kitüntetéseinek pusztá felsorolása is kötetnyi lenne. De jobban illik hozzá, ha tetteire emlékezünk. A kilencszázas évektől kezdve szervezte a munkásnők bérharcait, küzdelmét az emberibb életért. Szemináriumain ezek és ezek nevelődtek ország-, sőt világszerte. (Egyik előadói körútján, az USA-ban tartóztatták le kommunista „izgatás” miatt...) A munkásnők első sajtóorgánumának, a Nőmunkás című lapnak ő volt az első szerkesztője. Tevékeny vezetőszerpét vállalt a Tanácsköztársaság idején. A fehér terror idején önkéntes száműzetésbe ment. Am a harmincas évek ismét itthon ta-

lálják: a munkát ott folytatja, ahol kényszerűen abbahagyta. Bebörtönzik, internálják. De sem a börtön, sem az üldöztetés nem képes se megtörni, se megfélemlíteni.

Hatvan éves a felszabadulás évében. Ki illethette volna szemrehányással, ha akkor nyugalomba vonul?! Ha csupán szemlélője új életünk kibontakozásának?! De a tétlen élet nem az ő életformája: fiatalokat megszegenítő energiával lát újra munkához. Az ő nevéhez fűződik az MNDSZ megalakulása. Csaknem valamennyi, többségében nőket magába ölelő szakszervezet létrehozásában tevékenykedik. A több mint húsz éve reá szakadt vakság se gátolhatja a munkában: haláláig ír és tanít.

Utolsó kérdéseinket már nem tehetjük fel neki. De tanításai élnek. Keveset ígérünk a szokásos szavakkal: „Emlékét megőriz-zük.” Tanítását őrizzük meg, adjuk tovább fiainknak, lányainknak, unokáinknak. Ahogyan ő írta életrajzi vallomásában:

„Fenséges érzés, hogy városom és falum nagyszülők, szülők így adják kézzől kézre unokáinknak és dédunokáinknak a legálisan és illegálisan feltűnt vörös lobogót. Mekkora döresség azt hinni, hogy ezt a folyamatot meg lehet szakítani.”

Ezzel a gondolattal búcsúzunk tőle. S ez a gondolat egyben fogadalom is.

Zsigmondi Mária